

УДК 821.161.2-311.6.09(477.83/.86)»193»:316.647.82-055

**РІДНІ ДІТИ Й ЧУЖІ ВЧИТЕЛІ:
«АВТОХТОНИ» Й «ОКУПАНТИ»
В ПОВІСТІ ІРИНИ ВІЛЬДЕ «Б'Є ВОСЬМА»**

Ольга ВДОВИЧ

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра теорії літератури та порівняльного літературознавства,
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна,
e-mail: nastkalori11@gmail.com*

Проаналізовано тенденції міжетнічної дискримінації українського народу під час румунізації на теренах Буковини. Виявлено, як авторка (Ірина Вільде) на прикладі шкільного життя модельне ситуацію, що склалася на окупованих територіях. Проаналізовано проблему вибору, яка постає перед героями повісті; простежено, як діти не піддавалися системі, а різними способами боролися з румунською пропагандою; показано, як авторка змальовує в повісті асиміляцію рідного народу, а також якими методами окупаційна влада асимілює автохтонний народ. Виявлено автобіографічні моменти, які знайшли своє відображення в повісті «Б'є восьма».

Ключові слова: українська література міжвоєнного періоду (Галичина та Буковина 1930-х років), Ірина Вільде, твори про дітей, шкільництво, національне питання, дискримінація (за національною, гендерною та віковою ознаками).

Щоб краще вивчити історію необхідні історичні факти. Але щоб краще відчуті і пізнати певний історичний період, у цьому нам допомагають письменники, які не навантажуючи читача історичними фактами допомагають відчуті всю велич історії. Автор, який зумів крізь призму історичної вісі показати історію без фальшу і без вигадки є надзвичайним митцем слова і такого автора варто читати і вивчати. Жінка, про яку ця стаття, – надзвичайно мужня людина, котра незважаючи на розмови за спиною, знайшла сили творити, а не писати в шухляду. Ірина Вільде, попри критику багатьох, зуміла написати повість, що наскрізь просякнута історією нашого краю, яка показує весь трагізм становища буковинців та паралельно супротив сміливих особистостей румунській владі.

Про творчість і життя Ірини Вільде є багато спогадів, а також наукових досліджень, зокрема: Марія Вальо студіювала літературну спадщину Ірини Вільде, про творчий шлях письменниці писав Микола Родько, ранню творчість Ірини Вільде вивчав Олег Коцюба, відкрив невідомий світ видатної української письменниці Роман Горак, Данило Ільницький аналізував міжвоєнний період творчості Ірини Вільде і її місце у цьому часі. Про румунізацію Буковини і дискримінацію українців писало чимало істориків, зокрема Іван Терлюк і Петро Лепісевич досліджували українські землі в період

міжвоєнної окупації, про боротьбу буковинців за незалежність писав Павло Брицький та інші.

Міжвоєнна доба в Західній Україні народила суцвіття талантів, які взаємодоповнювали один одного. Катастрофи, що пройшли Україною, аж ніяк не пригнітили націю морально. Кожен письменник приходив у літературу по-своєму. Своім шляхом прийшла в літературу видатна «майстриня слова» Ірина Вільде [7, с. 3]. Письменниця народилася і сформувалася як особистість на Буковині, яка тоді входила до складу румунської держави [1, с. 9]. Своім патріотичним виховання вона завдячує батькам, для яких шляхетність, повага до національних цінностей і порядність вважалися найбільшими чеснотами. Дмитро Макогон та його дружина Адольфіна були живим прикладом патріотизму і мужності [8, с. 477–478]. Сім'ю змусили покинути мальовничий край, через опублікування батьком статті «По наших селах», за яку його звинуватили в антидержавній діяльності, оскільки у ній він висвітлював тяжке становище українських шкіл.

Після загарбання Буковини Румунією національний гніт на цих землях посилювався. Новий уряд почав проводити жорстку політику насильної румунізації українського населення [4, с. 10]. Ці події мають історичне підтвердження: «Румунський окупаційний режим був жорстоким. Бухарест ставив своїм завданням швидку асиміляцію всіх нерумунських національностей» [2, с. 30]. У період румунської окупації (1918–1940 роки) права, які на той час належали Буковині (за Австро-Угорщини буковинські українці мали представництво у Віденському парламенті, впливові позиції в місцевому самоуправлінні, система українського шкільництва тощо) все було скасовано. У 1918–1928 і 1937–1940 роках влада запровадила надзвичайний стан, який зменшував можливості українців протестувати проти наступу держави на свої національні права. Аби контролювати і тримати населення у покорі, румунська влада вдавалася до терору, що спричиняло опір з боку українського населення [9, с. 33].

За спогадами Дмитра Макогона, від кожної української школи вимагали проводити навчальний процес румунською мовою. Неслухняних учителів карали насильно [4, с. 10]. Учителі-українці повинні були складати іспит з румунської мови. Для того їх відправляли у південні райони, які були населені етнічними румунами, а на їх місце прислали вчителів-румунів [9, с. 35].

То ж чи зуміла Ірина Вільде відобразити усю трагедію українства на Буковині у своїх творах?

За словами Романа Горака, Дарія Макогон увійшла в українську літературу тріумфально. Тоді вона отримала неабияку популярність завдяки повісті «Метелики на шпильках». У 1935 році їй присуджено другу літературну премію Львівського Товариства письменників і журналістів імені Івана Франка, першої не отримав ніхто. Письменниця здобула премію у час, коли в українській літературі домінувала історична повість, коли набрала сили і радикальності діяльність підпільної ОУН, коли українці вперто протистояли режимові [6, с. 38]. На премію претендували: Богдан Лепкий, Наталена Королева, Катря Гриневичева, про яку говорили, що якби вона писала якоюсь іншою мовою, а не українською, то давно б отримала Нобелівську премію,

ще одним хто претендував на премію був Євген Маланюк, а також літературознавець Дарія Віконська. Богдан Кравців критикував Ірину Вільде за втечу від дійсності і відсутність національної ідеї. Він стверджував, що у її творах немає того, що має бути зараз основним [1, с. 9]. Великого розголосу набув скандал з премією, через який авторка навіть боялася приїжджати за нею до Львова. У листі-подяці, який письменниця написала комітетові, закликала подивитися навколо себе: «Не треба вже тих скиглень, треба людям додавати охоти до життя і боротьби за нього» [6, с. 38]. Ірина Вільде сама визнавала недостатність патріотичної тематики у своїх творах і під впливом критики у наступній повісті, що вийшла 1936 року посилила національну проблематику [1, с. 9].

Наступний твір, який є продовженням повісті «Метелики на шпильках», стала повість під символічною назвою, що закликає до дій, та скоріше нагадує заклик до боротьби – «Б'є восьма». Герої у повісті перебувають уже не у своєму звичному середовищі – селі Веренчанка, а перенесені у місто Чернівці, де починають навчання в українській гімназії. Олег Баган відзначив, що основна тема цієї повісті – моральне протистояння, ідейне і національне гартування своїх героїв [1, с. 9]. З цими словами важко не погодитися, однак варто також додати, що простежується тема вибору. Вибір постає як основний інструмент – стати на бік влади і втратити свою ідентичність, але спокійно жити. Чи навпаки, протистояти владі, яка намагається тебе асимілювати і жити зовсім неспокійним життям. Ось який вибір стоїть перед героїнею повісті «Б'є восьма» Даркою Попович.

Повість умістила в собі диктатуру румунської влади, яка усіма силами намагалася зрумунізувати українське населення. Дискримінацію українців авторка бачила у власній родині. Румунські власті всяко утискали батька Ірини Вільде: арештовували, знімали з учительської посади. Така несправедливість стосовно батька-українця могла залишити відбиток у серці молодой дівчинки Дарини, а потім вилитися на папір [10, с. 10–11].

А як можна швидко асимілювати народ? Безперечно, що через відповідну освітянську політику. Ще з історії відомо, що з приходом на українські землі румунських військ, розпускали усі українські культурні об'єднання, у першу чергу ті, які проводили виховання українською мовою [3, с. 33]. То що залишається населенню?! Для українців було лише два виходи: здобувати освіту за правилами окупанта або ж боротися. На початку 1930-х років дискримінація українського населення посилювалася, оскільки керівна партія висунула гасло «Румунія для румунів» [9, с. 34].

Можна подумати, що авторка у слабких тонах змалювала дискримінацію українців, що вона не зуміла показати страхіття, яке діялося на території Буковини, але таке враження хибне. Головними героями письменниця зробила дітей. А дітей найлегше асимілювати, бо вони ще не зовсім добре знають історію, не дуже добре орієнтуються у житті. Діти чутливіші до негараздів, для них будь-яка проблема набуває катастрофічних масштабів. А що ми бачимо у повісті? Саме діти, постають революціонерами своєї Батьківщини. Вони свідомо протистоять дирекції школи, вперто ідуть до своєї мети.

У центрі повісті маємо ту саму Дарку Попович, що еволюціонувала з дитини, яка зберігає у душі щирю любов, до дівчини, яка готова пожертвувати своїм коханням, віддати свого Данка іншій дівчині – українці, аби тільки він відвернувся від малої румунки.

Бо ж хто такі румуни!? Ще до приходу в гімназію, Дарка чула від батька жажливі історії односельчан-рекрутів про знущання в румунській армії, самовільних, безкарних румунських жандармів. Ірина Вільде не тільки словами персонажів «вимальовувала» героїв, а через їхні розмови надавала вказівки майбутнім поколінням, що українці не повинні дружити з гнобителями. Ніде і ніколи. Наші дівчата не повинні ходити з румунами, а хлопці з румунками, бо привикаємо до них, привикаємо до їхньої мови, а потім відчуваємо симпатію до цілого їхнього народу [5, с. 275].

Керуючись цим, доходжу висновку, що Ірина Вільде на прикладі школи, змодельовала ситуацію, яка відбувається на окупованих територіях, а саме на Буковині. Школа постає державою, а діти у ній – це образ населення, що його намагаються зрумунізувати. То як авторка зобразила дискримінацію у повісті «Б'є восьма»? Перш за все, утисканням прав українців; Тут варто згадати ситуацію з підручниками історії. Учителю Мігулів пропонує купити ученицям для навчання історії України підручники румунською мовою. Хоча українською мовою підручник дуже добрий, проте він завеликий і задорогий. За словами вчителя, тепер у школу прийде візитатор, який спеціально буде «класти натиск» на історію: «Хоч і законно ми маємо право вчити історію українською мовою, проте мусите відповідати панові візитаторові по-румунськи» [5, с. 170]. Отже, влада починає контролювати освіту. Але свідомі діти-українці чудово розуміють цю ситуацію: «Ти бачиш сама, до чого йдеться у нашій гімзії. З кожним новим роком ми втрачаємо щораз більше прав. Минулого року мали ми ще двомовні свідоцтва, а тепер будуть вже тільки румунською мовою. Ми мали тільки румунської історії вчитися по-румунськи, а що зробив з нами Мігулів? Піддури!» [5, с. 231]. Керівництво держави намагається поступово ліквідувати українство в освіті. Українці не матимуть прав навіть на свідоцтво рідною мовою.

Далі, що Ірина Вільде показує, це вибір, перед яким стоять учні/учениці, чи доносити на своїх товаришів!? Учителю румунської мови Мігалке запропонував подрузі Дарки Попович, Орісі Підгірській доносити на своїх товаришів, от що Оріся говорить про це до Дарки: «ти подумай тільки, він почав намовляти мене, щоб я слідкувала за товаришками і підслуховувала, що говоритимеш ти, Оріховська, Сидір. Ти знаєш, що він навіть дозволяв мені перед вами говорити на себе, щоб тільки я могла від вас більше витягнути. А я – не Юда, присяг Богу – не Юда» [5, с. 256]. Таку ситуацію цілком можна уявити не тільки у шкільному житті. Румунська влада такі методи контролю застосовувала не тільки до дітей, а також до дорослих, якщо ті хочуть зберегти свою роботу і забезпечити спокій для сім'ї.

Що спричиняє таку ситуацію, щоб доносити на товаришів? Не всі люди потуратимуть владі, яка намагається знищити народ, відбуватимуться протистояння, люди будь-якими способами намагатимуться зберегти свою мову, культуру, зі всіх сил старатимуться передати свою історію. Саме таке протистояння румунізації показала Ірина Вільде. Дослідниця творчості письменниці Марія Вальо зазначила, що авторка розповідала, як діяли таємні учнівські гуртки, робота яких зводилася до ознайомлення з українською літературою, а також вивчення Історії України [4, с. 10]. Такий досвід Ірина Вільде перенесла й у повість: «між учениками і нами діє самоосвітній гурток. Вчимося там

української брат Оріховської привозить нам українські книжки з Галичини» [5, с. 231]. Особливу увагу з цього приводу заслуговує, розмова-допит директора з Даркою з метою розкрити учнівське товариство. Директор обіцяє учениці змінити оцінку з румунської мови взамін на імена учнів, які навіюють неправильні думки учням: «Цікаво, хто підсунув вам такі думки, що румунська мова така маловартна, що з неї можна навіть двійку мати? Бо ж ви самі вже розумієте, що ми живемо в Румунії, є ми румунськими громадянами, і румунська мова в наших школах мусить бути найважливішим предметом. Отже, хто навів вас на цей фальшивий погляд щодо значення румунської мови?» [5, с. 282]. Цим показано, як влада за допомогою маніпуляцій тисне на народ. Як намагається стерти все, що не вписується у її межі. Не досягнувши бажаного, шкільні управителі на пам'ять вічної злуки Буковини з великою Румунією, садять молодий дубок, як символ сили цієї злуки. Але не довго довелося дубочку рости: «Цієї ночі чиясь злочинна рука допустилася нікчемного вчинку. Хтось зрубав попри сам пень дуб, який ми вчора спільно посадили, як символ вічної злуки Буковини з Румунією» [5, с. 316]. Звісно, за такий учинок покарання неминуче. Гімназію розпустили, на місці цієї створюють нову: «кілька рядків нижче оголошують вписи до нової гімназії. До цієї "нової" можуть бути прийняті тільки ті, які складуть потрібну заяву та присягу і що, на думку дирекції, підходять для цього заведення» [5, с. 319]. Ось якими методами можна контролювати народ, тримати його у покорі.

28 липня 1924 році румунською владою був прийнятий закон «Про початкову народну державну школу та про науку в нормальних (учительських) школах» [9, с. 35]. Ірина Вільде цілком змогла змалювати цей закон у повісті «Б'є восьма». За ним українці вважалися «румунами, що забули свою рідну мову». Спеціальний декрет Міністерства освіти зобов'язував віддавати своїх дітей лише до державних або приватних шкіл, де навчання велося румунською мовою. Звичайно, після такого закону румунізація населення відбувалася значно швидше. Як засвідчують історичні відомості в 1926–1927 роках на території Буковини не залишилося жодної української початкової школи [9, с. 36].

Отже, можна зробити висновок, що повість Ірини Вільде «Б'є восьма», є історією про життя українців під владою Румунії. На прикладі школи і дітей, зображено владу та населення, де управителі намагалися зрумунізувати різними методами суспільство: заборонаю здобувати освіту рідною мовою, закликами доносити на друзів, обіцянками допомоги, але свідомі українці не потурали окупантам, а шукали шляхи подолання асиміляції та збереження українського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Баган О.* Коли серце, як на долоні (Кілька штрихів до ранньої творчості Ірини Вільде) / Олег Баган // Вільде Ірина Метелики на шпильках. Б'є восьма. Повнолітні діти : повісті / Ірина Вільде. – Дрогобич : Видавнича фірма «Відродження», 2007. – С. 3–12.
2. Буковина 1918–1940 р.р.: Зовнішні та внутрішній розвиток. (Матеріали і документи) / уряд. та ред. С. Д. Осачука. – Чернівці : Зелена Буковина, 2005. – С. 30–33.
3. *Буркут І.* Буковина в планах Великої Румунії / І. Буркут // Буковина 1918–1940 р.р.: Зовнішні та внутрішній розвиток. (Матеріали і документи) / уряд. та ред. С. Д. Осачука. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – С. 31–33.

4. *Вальо М.* Ірина Вільде: літературно-критичний нарис / М. А. Вальо. – Київ : Радянський письменник, 1962. – 139 с.
5. *Вільде Ірина.* Метелики на шпильках. Б'є восьма. Повнолітні діти: повісті / Ірина Вільде. – Дрогобич : Видавнича фірма «Відродження», 2007. – 488 с. – (Український модерн).
6. *Горак Р.* Таємниці Ірини Вільде / Р. Горак // Спогади про Ірину Вільде (Текст) / упоряд. М. Якубовська. – Львів : Коментар, 2009. – (Особистості). – 537 с.
7. *Коцюба О.* Мадам Мадлена Форестье відвідала Галичину : [роздуми про ранню творчість Ірини Вільде] : есей; інтерв'ю; листи Ірини Вільде / Олег Коцюба. – Львів, 1997. – 26 с.
8. *Полотнюк Н.* Через терни до зірок : [Післямова] / Н. Полотнюк, Я. Полотнюк // Вільде Ірина Метелики на шпильках. Б'є восьма. Повнолітні діти : повісті / Ірина Вільде. – Дрогобич : Видавнича фірма «Відродження», 2007. – С. 477–486.
9. *Терлюк І.* Західні українські землі в період міжвоєнної окупації: короткий нарис історії держави і права / І. Я. Терлюк., П. М. Лепісевич, С. В. Кольбенко. – Львів : Ліга-Прес, 2007. – 91 с.
10. *Якубовська М.* Ірина Вільде. Міфи і міфотворці / М. Якубовська // Спогади про Ірину Вільде (Текст) / упоряд. М. Якубовська. – Львів : Коментар, 2009. – (Особистості). – С. 10–11.

Стаття: надійшла до редакції 29.03.2017

прийнята до друку 12.04.2017

**OUR OWN CHILDREN AND OUR OTHER TEACHERS:
«NATIVES» AND «INVADERS» IN THE STORY BY IRYNA WILDE
«THE CLOCK IS STRIKING EIGHT»**

Olga VDOVYCH

*Ivan Franko Lviv National University,
Department of Literary Theory and Comparative Literary Studies,
1, Universytetska Str., Lviv, 79000, Ukraine,
e-mail: nastkalori11@gmail.com*

The article deals with the methods of narrating the tendency of ethnic discrimination against the Ukrainian people during Romanization in the Bukovyna region by adopting the story «The clock is striking eight» by Iryna Wilde as an example. Taking the historical perspective, the novel reveals the whole tragedy of the Bukovyna dwellers and courage of some malcontent to Romanian authorities.

The analyzed text is about the life of Ukrainians under the Romanian reign. Drawing on the context of local schools and children, it is depicted how the governors try to «romanise» the society in different ways, for instance by banning the right to obtain education in their native language. Yet conscious Ukrainians did not obey the instituted agendas, but looked for the ways to overcome the assimilation and foster the preservation of the Ukrainian people. The story hence brings to the fore the spectrum of problems of the dictatorship of the Romanian authorities.

The symbolic name of the story «The clock is striking eight» resembles the appeal to fight. One might think that the author depicted the discrimination against Ukrainians in a weak tone, not fully showing the horror that occurred on the territory of Bukovyna. This impression should be false. The main heroes of the story are children because it is much easier to assimilate them, since they are not well aware of history yet and are not well-oriented in life. Children are more sensitive to troubles, so any problem becomes catastrophic for them. And what do we see in the story? It is the children who appear to be revolutionaries of their homeland. They deliberately oppose the administration of the school, stubbornly pursuing their goal. Iryna Wilde simulates the situation in the occupied territories, namely in Bukovina, on the example of the school. The school is represented as a state, and the children as the image of the population which is made to be romanised.

Thus, the article analyzes the problem of choice which the heroes of the story face. It is traced how children were not subjected to the system and struggled in a multitude of ways with Romanian propaganda. Particular attention is drawn to the poetry of the text, as the author depicts the assimilation of the native people in the story.

Keywords: Ukrainian interwar literature, Galicia, Bukovyna, Iryna Wilde, stories about children, school life, national identity, discrimination.